

NYÁRÁDY R. KÁROLY ÖRÖKSÉGE

Nyárády R. Károly öröksége kordokumentum és jelentős szakmai teljesítmény. Tanúskodik az 1980-as évek útkereséséről, arról, hogy az erdélyi származású magyar értelmiségi milyen haza iránti vágyat hozott magával, és miként próbálta jövőképét a számok kemény valóságára építeni. Nyárády R. Károly a hajdani transzszilvanizmus hagyományát próbálta éltetni, amikor reggelente körfolyosóra tekintő kis dolgozószobájának íróasztalához ült, hogy az ebédszünet után csak este hagyja abba a munkát. Kicsit az íróasztalfióknak dolgozott, a nyugati megjelenés reményében. Aztán úgy hozta a sors, hogy bekapcsolódhatott a háromkötetes Erdély történetének műhelymunkájába, önzetlenül segítve a főszerkesztő Köpeczi Béla munkáját.

Az erdélyi kérdések iránt való érdeklődését és az olvasói szükségletek kielégítését az élet követelte ki. A romániai nacionál-kommunista történelemhamisító propaganda szabályosan kiváltotta a hivatalos, vagy félhivatalos magyar és a nem hivatalos magyar válaszok igényét. Mára már az erdélyi múlt művelése elől elhárultak az akadályok. Van lehetőség a magyar és román tudósok között az együttműködésre. Ezért is kell megbecsülnünk azokat, akik nem üzletszerűen művelik Erdély történelmét, és elzárkóznak attól a demagógiától, amely szép képeskönyvvel örömet okozhat a szemnek, de olcsó sematizmusával szegényíti a lelket. Nyárády R. Károly a tudomány önkéntes napszámosai közé tartozott. Lélekben velünk van.

Az 1970–80-as évek jelenének szorításában a humánus jövőkép vonzásában a történelem megjelenítését óhatatlanul átszővi a kétarcú – múltba és jövőbe tekintő – nosztalgia. Nyárády R. Károly is érezte ezt. Érezte, hogy a múlt színes szövegeiből azokat a szalakat szövi újra, amelyek az idealizált Svájc lehetőségét villantják fel. Talán ezért is kezdte újra és újra azt a történeti áttekintést, amely csak bevezetője volt a munka legfontosabb részét kitevő statisztikai anyagnak. Nem futotta ereje annak elemzésére, amiről a számok beszélnek. Aránytalanul több időt fordított a kevésbé jelentős és igazán új összefüggések feltárására kevésbé alkalmas fejezetnek. Hiszen ki tudja megoldani például néhány oldalon azt, hogy Erdély miként népesült be a középkor hajnalán. Könyvtárnyi irodalom – a maga axiomatikus és polémikus vigasztalanságával. Ráadásul még olyan „bukfenceknek” is tanúi lehettünk, hogy amikor a dákoromán elmélet egyik hirdetője (Kurt Horedt) Németországba telepedett, két könyvben is felsorakoztatta érveit a korábban vallott dogma ellenében. Vagy hogy időben hatalmasat ugorjunk egyik problémáról a másikra, gondoljunk a modern kori politikára, amely a véres valóság mellett annyi szép szóval is szolgált. Gondoljunk az 1860-as évek Erdélyének politikai életét felkavaró forgószélre; az erdélyi tartománygyűlésen a románok és a szászok papíron példamutató módon szabályozták a nemzetek együttélését és jogait, a valóságban pedig a maguk kis hegemoniájára törtek. A magyar nemzetiségi törvény már ezeket a tanulságokat is magába foglalta, de a végrehajtás elmaradt, és ha oly szépen megihlette a gyulafehérvári határozatokat, ezeket még kevésbé tartották be. Újra és újra eltűnődünk, és el kell tűnődjünk azon, hogy vajon a szép szavak és ígéretetek a semmibe hullottak, nem lehetnek-e történelemformáló mozzanatok. A történelem emlékezet is, és az emlékezet ápolása felelősséggel jár; örök dilemmák villannak fel, amikor a múlt megjelenítése során a valós folyamatokban keressük a lehetőségeket, amelyek más történelem valóságát rejtették és rejtik magukban, és így azt is vizsgáljuk, hogy hol húzódnak a realizmus és az idealizmus határai. A történelem drámái ilyenkor belső drámákká válnak. Nyárády R. Károlynak megadatott ez a tapasztalat, és az olvasónak is, aki figyelmesen tanulmányozza az ő örökségét, amely sajnos torzóban maradt.

A torzónak is megvan azonban a maga szépsége. Láthatjuk, Nyárády R. Károly jogász volt és a jogász pontosságával fogalmazott. A jog nyelve tisztább mint a történetírásé. Nem túri a lapos sematizmust, és nem ad alkalmat metaforikus kifejezésekre, amelyeknek azonban megvan a varázsa, és tovább is élnek, mint a tényszerű elemzések. A jogi nyelvvel csak az a baj, hogy fogalmi tisztasága olykor éppen a történelem szennyét takarja el, vagy annak elegáns csomagolása. Gondoljunk a szovjet alkotmányra, de nem véletlen volt Ceaușescu Sztálin utolsó odaadó tanítványa. Az sem véletlen, hogy Nyárády R. Károly jelenkori tanulmányai oly pontosan befejezett egészek, huszadikszázadunk remekbe sikerült jellemzései. Ezen a terepen a transzszilván szemlélet erkölcsi fölénye egyértelmű. Az eredmény önmagáért beszél. De azon az állításon már lehet vitatkozni, hogy Erdély számára a dualizmus egyértelműen hátrányos volt, amikor Magyarország számára komoly anyagi ráfordítással járt az erdélyi gazdasági és társadalmi viszonyok javítása, mint azt már a Teleki Pál és Prinz Gyula szerkesztésében megjelenő Magyar földrajz szépen érzékeltette. Így lehetünk tanúi annak a paradox helyzetnek, hogy a transzszilvanizmus vonzásában erdélyi magyarok kárhoztatják Magyarországot, hol saját érdekérvényesítés okán, hol azért, mert a nemzetállami dogmát magyar sajátosságnak tartják, holott az a történelem fejleménye. Tudjuk, káros fejleménye, ezért is értékeljük sokra azokat, akik megpróbálták saját nacionalizmusukat is mérsékelni. A dualista rendszerben valóban elmérgesedtek a nemzeti ellentétek. A magyar közvéleménnyel Tisza István is nehezen bírt, amikor a románokkal egyezkedett, akiknek a saját közvéleményükkel is szembe kellett nézni. Ugyanakkor tapasztalni kell Erdélynek a – Nyárády R. Károly számsoraiban is kibontakozó – viszonylagos fejlettségét Kelet világával szemben, és ezt a régi Magyarországhoz tartozás is biztosította. Érzelmünk és értelmünk egyértelmű és egyszerű magyarázatot követel – a történelem viszont makacsul ellenáll. A történész vívódása és tehetetlensége olykor még értelmiségi felelősségre is vallhat, tehát erkölcsi és intellektuális színvonalra is.

Az, aki Nyárády R. Károly örökségét megpróbálja áttekinteni, és vele próbál eligazodni a történelem labirintusában, láthatja: ez a mű nem egyszerűen magyar fogyasztó piacra készült. A szerző egyszerre akart magyarokhoz, románokhoz és szászokhoz szólni. Ez az igény minden összefoglaló munka követelménye. Ugyanakkor ne legyenek illúzióink. Nem véletlenül döbbsent rá Paul Valéry az 1930-as években arra, hogy: „A történelem az emberi agy kémiájának legveszélyesebb terméke.” Olyan axiomatikus alapról indul a magyar, román és szász olvasók zöme, hogy ha nem a saját elképzelései köszönnek rá egy történeti munka lapjairól, rögtön rossz szándékot sejt. A számok hideg világa azonban mindenkit elgondolkoztat. De sajnos gyakran ez is csak az axiomatikus alapokat erősíti. Mégis, aki Nyárády R. Károly munkáját forgatja, talán nemcsak tanúja, hanem részese lehet annak a belső vívódásnak, amely az embertudományok terén minden igaz teljesítménynek a hajtóereje és fedezete.

Miskolczi Ambrus